

Karakter ve Değer Eğitimi

Editörler:

Vedat AKTEPE

Mevlüt GÜNDÜZ

Editörler: Doç. Dr. Vedat AKTEPE - Doç. Dr. Mevlüt GÜNDÜZ

KARAKTER VE DEĞER EĞİTİMİ

ISBN 978-605-037-000-3

DOI 10.14527/9786050370003

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2019, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindex.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşabilmektedir.

I. Baskı: Eylül 2019, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Ayşe Nur Yıldırım
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Büyük Sanayi I. Caddesi 95/1
İskitler/ANKARA
Tel: 0312-3411020

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 26062

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

İçinde yaşadığımız zaman dilimi gerek insanlar gerekse toplumlar açısından zor bir süreçten geçmektedir. Çünkü dünyada ve ülkemizde meydana gelen olaylara baktığımızda çok üzücü durumlar meydana gelmektedir. Bu olayların başında savaşlar, kadına şiddet, çocuk istismarı, cinayet, artan boşanma oranları, bağımlılık yapan zararlı madde kullanımı, intihar, mülteciler veya sığınmacılar gibi pek çok sorun sayılabilir. Bu olayların ortak noktası ise insan faktörüdür. İnsanı değiştirmeden toplumu değiştirmek ve huzur ortamı oluşturmak neredeyse imkânsızdır. Bu bağlamda toplum olarak huzurlu ve mutlu bir ortamın oluşmasını sağlamak için insanımızı değerler ve eğitimi temelinde yetiştirmekle işe başlamalıyız. İnsanın düşünce sistemini olumlu yönde değiştirebilmenin en etkili yollarından biri de eğitimidir. Eğitim sayesinde bireyler istedik yönde davranış değişikliğine sahip olmakta ve doğal olarak da arzu edilen bir toplum yapısına kavuşmaktadır. Eğitim, insanı sadece bilgi anlamında donatmakla kalmaz. Aynı zamanda duyuşsal alan içerisinde önemli bir yeri olan değerleri kazandırma ve karakter edindirmede istenilen yönde davranışlar ortaya konmasına yardımcı olur.

Karakter ve değer eğitimi son zamanlarda üzerinde önemle durulan ve programlarda da yerini alan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim okullarda karakter ve değer eğitimi uygulamalarına son zamanlarda yer vermeye çalışılsa da henüz istenilen seviye ve nitelikte değildir. Karakter ve değer eğitimine gereken önemin verilmesi ve daha çok önemsenmesi hem toplumun yaşadığı sorunların çözümünde yardımcı olacak, hem de gelecek nesillerin daha rahat ve mutlu olarak yaşamlarını idame ettirmelerini sağlayacaktır. Bu anlamda karakter ve değer eğitimi yeni nesillere bırakılacak en önemli miraslardan biri olarak düşünülebilir.

Çocukların daha küçük yaşlardan itibaren iyi bir karaktere sahip olan birey olarak yetişmesi ve arzu edilen değer yargılarına sahip olması için herkese önemli sorumluluklar düşmektedir. Bunların başında aile, öğretmen, okul, toplum, sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları yer almaktadır. Özellikle de aile ve öğretmen diğerlerinden daha fazla ön plana çıkmaktadır. Çünkü öğrenciler küçük yaşlarda ailesinden ve öğretmeninden etkilenebilmekte ve rol/model olarak alabilmektedir. Ailenin karakter ve değer eğitimi konusunda eğitilmiş olması ve çocuğunu yetiştirmede gereken hassasiyeti göstermesi önemlidir. Öğretmen açısından ise aslında bu bir fırsattır. Karşısında şekil verilmeye müsait bir öğrenci kitlesi bulunmaktadır. Eğer öğretmen bu durumu farkeder ve kendi sahip olduğu olumlu karakter özelliklerini öğrencilerine aktarmak isterse, toplumda olumlu karakter özelliklerine sahip bireyler bulunacağı için toplum yapısı olumlu yönde değişecektir. Öğretmenler kadar henüz göreve başlamamış öğretmen adaylarına da bu bağlamda önemli sorumluluklar düşmektedir.

Eğitim fakültesinde öğrenim görmekte olan öğretmen adayları, 2018 yılında ortaya konulan Yeni Öğretmen Yetiştirme Lisans Programıyla birlikte yeni eğitim öğretim sürecinde Karakter ve Değer Eğitimi adı altında yeni bir ders görmeye başlayacaklardır. Bu eserin yazılma amacı da öğretmen adaylarına henüz mesleğe başlamadan bu konu hakkında fikir sahibi olmalarını sağlamak ve onlara farkındalık kazandırmaktır. Bu amaca ulaşıldığı takdirde öğretmen adayları göreve başladıklarında, öğrencilerine olumlu yönde rol/model olacaklardır. Bu anlamda eserin, öğretmen adaylarının karakter ve değer eğitimine olumlu yönde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Karakter ve Değer Eğitimi kitabının, öğretmen adaylarına ilerideki öğretmenlik meslek hayatlarına olumlu kazanımları olacağı beklenmektedir. Bu bağlamda hazırlanan Karakter ve Değer Eğitimi kitabı, Yeni Öğretmen Yetiştirme Lisans Programı esas alınarak şu konuları içermektedir: Kavramsal çerçeve: Karakter, kişilik/şahsiyet, değer, erdem, ahlak, huy, mizaç vd.; karakter gelişimi ve eğitimi; karakter gelişiminde ve eğitiminde aile, çevre ve okul; değerlerin tanımı ve sınıflandırılması; değerlerin kaynakları ve bireysel, toplumsal, kültürel, dini, ahlaki temelleri; karakter ve değer eğitimi yaklaşım ve uygulamaları; karakter ve değer eğitiminde kültürlerarası farklılaşma ve birlikte yaşama kültürü; eğitim felsefesi ve hedefleri yönünden karakter ve değer eğitimi; karakter/değer eğitiminde öğretim yöntemleri ve teknikleri; modern ve çok kültürlü toplumlarda değerler krizi ve eğitim; insani-kültürel kalkınma sürecinde değer eğitimi; Türk eğitim ve kültür tarihinden değer eğitimiyle ilgili örnekler, Türkiye’de değerler eğitimi uygulamaları ve araştırmaları; karakter ve değer eğitiminde rol model olarak öğretmen.

Yeni Öğretmen Yetiştirme Lisans Programı temelinde “Karakter ve Değer Eğitimi” dersine yönelik hazırlanan bu kitabın, dersi okutacak akademisyenlere ve öğretmen adaylarına faydalı olması beklenmektedir. Kitap, karakter ve değer eğitimi alanında pek çok bilgi ve beceriyi içerdiğinden, derslerde kaynak oluşturması ümit edilmektedir. Eserin hazırlanmasında ve bölümlerinin yazılmasında üniversitelerde çalışan pek çok akademisyenin emeği ve desteği olmuştur. Süreç içerisinde kitabın tamamlanmasında emek veren ve destek olan tüm akademisyenlere ayrı ayrı teşekkür ediyor, eserin eğitim camiasına faydalı olmasını diliyoruz.

Doç. Dr. Vedat AKTEPE

Doç. Dr. Mevlüt GÜNDÜZ

Eylül, 2019

Bölümler ve Yazarları

Editörler: Doç. Dr. Vedat AKTEPE - Doç. Dr. Mevlüt GÜNDÜZ

1. Bölüm: Kavramsal Çerçeve

Doç. Dr. Fatih ÇINAR

Süleyman Demirel Üniversitesi

2. Bölüm: Karakter Gelişimi ve Eğitimi

Doç. Dr. Mevlüt GÜNDÜZ

Süleyman Demirel Üniversitesi

3. Bölüm: Karakter Gelişiminde ve Eğitiminde Aile, Çevre ve Okul

Doç. Dr. Fatma ÜNAL

Bartın Üniversitesi

4. Bölüm: Değerin Tanımı ve Sınıflandırılması

Doç. Dr. Tekin ÇELİKKAYA

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

5. Bölüm: Değerlerin Kaynağı ve Toplumsal, Kültürel, Dini, Ahlaki Temelleri

Dr. Alper YONTAR

Çukurova Üniversitesi

6. Bölüm: Karakter ve Değer Eğitiminde Kültürlerarası Farklılaşma ve

Birlikte Yaşama Kültürü

Dr. Öğr. Üyesi Fatma GÜLTEKİN

Aksaray Üniversitesi

7. Bölüm: Eğitim Felsefesi ve Hedefleri Yönünden Karakter ve Değer Eğitimi

Dr. Öğr. Üyesi Emel TÜZEL İŞERİ

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

8. Bölüm: Karakter ve Değer Eğitiminde Kullanılan Yaklaşım, Yöntem ve

Teknikler

Dr. Öğr. Üyesi Serkan ASLAN

Süleyman Demirel Üniversitesi

9. Bölüm: Modern ve Çok Kültürlü Toplumlarda Değerler Krizi ve Eğitim

Prof. Dr. Ali MEYDAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

10. Bölüm: İnsani-Kültürel Kalkınma Sürecinde Değer Eğitimi

Doç. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

11. Bölüm: Türk Eğitim ve Kültür Tarihinden Değer Eğitimi ile İlgili Örnekler

Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA

Erciyes Üniversitesi

Ayten KARACA

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

12. Bölüm: Türkiye’de Değerler Eğitimi Uygulamaları ve Araştırmaları

Dr. Öğr. Üyesi Ebru UZUNKOL

Sakarya Üniversitesi

13. Bölüm: Karakter ve Değer Eğitiminde Rol Model Olarak Öğretmen

Doç. Dr. Vedat AKTEPE

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ahlak.....	2
Değer.....	4
Erdem/Fazilet.....	7
Kişilik/Şahsiyet	9
Karakter	12
Mizaç/Huy.....	14
Benlik.....	15
Özet	16
Değerlendirme Soruları.....	18
Kaynakça.....	19

2. BÖLÜM

KARAKTER GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ

Mizaç ve Karakter Boyutu.....	22
Karakter Gelişimi	22
Karakter Üzerinde Eğitimin Etkisi.....	23
Okullarda Karakter Ve Değer Eğitimine Yönelik Yapılan Etkinlikler	26
Etkinliklerle Karakter Ve Değer Eğitimi Yapılırken Dikkat Edilmesi Gerekenler.....	27
Karakter Eğitimi Etkileyen Faktörler	28
Karakter Eğitiminin Temel Unsurları.....	31
Karakter Eğitiminde Kullanılan Yaklaşımlar	33
Özet	33
Değerlendirme Soruları.....	36
Kaynakça.....	39

3. BÖLÜM

KARAKTER GELİŞİMİNDE VE EĞİTİMİNDE AİLE, ÇEVRE VE OKUL

Giriş.....	42
Karakter	42
Karakter Eğitimi	45
Karakter Gelişiminde Ailenin Yeri ve Önemi.....	48

Karakter Gelişiminde Çevrenin Yeri ve Önemi	51
Karakter Gelişiminde Okulun Yeri ve Önemi	54
Özet	57
Değerlendirme Soruları.....	59
Kaynakça.....	61

4. BÖLÜM

DEĞERİN TANIMI VE SINIFLANDIRILMASI

Giriş.....	66
Değerin Tanımı.....	66
Değerlerin Sınıflandırılması.....	71
Özet	84
Değerlendirme Soruları.....	86
Kaynakça.....	87

5. BÖLÜM

DEĞERLERİN KAYNAĞI VE TOPLUMSAL, KÜLTÜREL, DİNİ, AHLAKİ TEMELLERİ

Giriş.....	92
Değerlerin Kaynağı	93
Değerlerin Toplumsal, Kültürel, Dini Ve Ahlaki Temelleri	95
Değerlerin Toplumsal Temelleri.....	95
Değerlerin Kültürel Temelleri.....	97
Değerlerin Dini Temelleri	99
Değerlerin Ahlaki Temelleri	101
Özet	102
Değerlendirme Soruları.....	104
Kaynakça.....	107

6. BÖLÜM

KARAKTER VE DEĞER EĞİTİMİNDE KÜLTÜRLERARASI FARKLILAŞMA VE BİRLİKTE YAŞAMA KÜLTÜRÜ

Giriş.....	111
Karakter ve Değer Eğitiminde Kültürün Önemi.....	111
Toplumsal ve Kültürel Değişim	112
Kültürlerarası Farklılaşma	115
Birlikte Yaşama Kültürü.....	117

Çok Kültürlülük.....	118
Kültürlerarasılık ve Kültürlerarası İletişim	119
Birlikte Yaşama Kültürünü Sağlamada Değerler	120
Adalet.....	120
Eşitlik.....	121
Saygı.....	121
Hoşgörü.....	122
Barış	122
Merhamet.....	122
Birlikte Yaşama Kültürünü Oluşturmada Gereklikler.....	123
Benzerlikler Yerine Farklılıklara Odaklanmak ve Farklılıklara Değer Vermek.....	123
Tanımaya Önem Vermek, Bilgi Edinmek	124
Söylem ve Eylemin Uyuşması, Tutarlılık	124
Dezavantajlı Grupların Katılımını ve Sorumluluk Almalarını Sağlama.....	125
Doğaya Saygı Gösterme ve Doğa İle Birlikte Yaşamayı Öğrenme	126
Ortak Paydaya Yönelme, Sözleşme	126
Kendini Bilme ve Derin Düşünme	127
Birlikte Yaşama Kültürünü Sağlamada Eğitim	128
Özet	131
Değerlendirme Soruları.....	132
Kaynakça.....	132

7. BÖLÜM

EĞİTİM FELSEFESİ VE HEDEFLERİ YÖNÜNDEN KARAKTER VE DEĞER EĞİTİMİ

Giriş.....	136
Bilim, Eğitim Bilimleri, Felsefe ve Değerler İlişkisi	136
Eğitim Felsefesi, Değerler Felsefesi ve Değerler Eğitimi	139
İdealist Değerbilim ve Eğitim	140
Realist Değerbilim ve Eğitim	140
Pragmatist Değerbilim ve Eğitim.....	141
Varoluşçu Değerbilim ve Eğitim	141
Natüralist Değerbilim ve Eğitim	142
Eğitimin Hedefleri Yönünden Karakter Ve Değer Eğitimi	142
Özet	147
Değerlendirme Soruları.....	150
Kaynakça.....	153

8. BÖLÜM**KARAKTER VE DEĞER EĞİTİMİNDE KULLANILAN YAKLAŞIM,
YÖNTEM VE TEKNİKLER**

Değerler Eğitimi Yaklaşımları.....	157
Değer Telkini	157
Değeri Belirginleştirme	158
Değer Analizi	159
Davranış Değiştirme.....	160
Ahlaki İkilim Tartışmaları.....	160
Adil Topluluk Okulları	161
Örtük Program	161
Karakter Eğitimi	162
Eylem Öğrenme	163
Gözlem Yoluyla Öğrenme	163
Değerler Eğitiminde Sıkça Kullanılan Öğretim Yöntem ve Teknikleri	164
İşbirliğine Dayalı Öğrenme Yöntemi.....	164
Bireysel Çalışma Yöntemi.....	164
Yaratıcı Drama Yöntemi	165
Örnek Olay Yöntemi	167
İstasyon Tekniği.....	168
Problem Çözme Yöntemi	168
Çoklu Zekâ Kuramına Dayalı Öğretim.....	169
Eğitsel Oyunlar	172
Proje Yöntemi	173
Gezi-Gözlem Yöntemi	174
Tartışma Yöntemi	175
Dijital Öyküleme.....	176
Disiplinlerarası Öğretim.....	177
Özet	178
Değerlendirme Soruları.....	185
Kaynakça.....	188

9. BÖLÜM

MODERN VE ÇOK KÜLTÜRLÜ TOPLUMLARDA DEĞERLER KRİZİ VE EĞİTİM

Giriş.....	194
Modern Toplumlarda Değerler Krizi ve Eğitim	195
Değerler Krizi	197
Değerler Krizinin Eğitime Yansıması	199
Çok Kültürlü Toplumlarda Değerler Krizi ve Eğitim	202
Çok Kültürlü Toplumlarda Sorunlar	203
Çok Kültürlü Toplumlarda Hoşgörü	204
Kültürün Güncellenmesi	205
Sonuç.....	206
Özet	206
Değerlendirme Soruları.....	207
Kaynakça.....	209

10. BÖLÜM

İNSANİ-KÜLTÜREL KALKINMA SÜRECİNDE DEĞER EĞİTİMİ

Giriş.....	212
İnsani Kalkınma Sürecinde Değer Eğitimi	214
Kültürel Kalkınma Sürecinde Değer Eğitimi	217
İnsani ve Kültürel Kalkınmada Değerler	219
İnsani ve Kültürel Kalkınmada Örneklerle Değerler	219
Adalet.....	220
Dostluk	222
Dürüstlük	223
Eşitlik	224
Hoşgörü	226
Özdenetim	227
Özgürlük	228
Sabır	228
Saygı	229
Sevgi.....	231
Sorumluluk	231
Vatanseverlik.....	232
Yardıms severlik ve Dayanışma	234
Özet	236
Değerlendirme Soruları.....	236
Kaynakça.....	239

11. BÖLÜM

TÜRK EĞİTİM VE KÜLTÜR TARİHİNDEN DEĞER EĞİTİMİ İLE İLGİLİ ÖRNEKLER

Giriş.....	244
Türk Eğitim Tarihinden Değer Eğitimi ile İlgili Örnekler	244
İslam Öncesi Türk Toplumlarında Değerler Eğitimi.....	246
Türkler Müslüman Olduktan Sonra Değerler Eğitimi	248
Ahilik Kurumunun Değerler ve Eğitimi Açısından Önemi	250
Vakıfların Değerler ve Eğitimi Açısından Önemi.....	252
Cumhuriyet Döneminde Değerler Eğitimi.....	253
Türk Kültür Tarihinden Değer Eğitimi ile İlgili Örnekler	256
Özet	259
Değerlendirme Soruları.....	260
Kaynakça.....	261

12. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DEĞERLER EĞİTİMİ UYGULAMALARI VE ARAŞTIRMALARI

Geçmişten Günümüze Türkiye'de Değerler Eğitimi	264
1924-2005 Yılları Arasında Türkiye'de Değerler Eğitimi.....	265
2005-2018 Yılları Arasında Türkiye'de Değerler Eğitimi.....	271
Türkiye'de Değerler Eğitimi Araştırmaları	275
Öğrencilerle Yürütülen Araştırmalarda Değerler Eğitimi	276
Öğretmenlerle Yürütülen Araştırmalarda Değerler Eğitimi	280
Velilerle Yürütülen Araştırmalarda Değerler Eğitimi	284
Özet	285
Değerlendirme Soruları.....	288
Kaynakça.....	290

13. BÖLÜM

KARAKTER VE DEĞER EĞİTİMİNDE ROL MODEL OLARAK ÖĞRETMEN

Karakter ve Değer Eğitimi.....	298
Karakter Eğitimi	300
Değer Eğitimi.....	302
Karakter ve Değer Eğitiminde Rol Model Olarak Öğretmen.....	307
Karakter ve Değer Eğitiminde Öğretmenin Yeri ve Önemi	313

Özet	317
Değerlendirme Soruları.....	319
Kaynakça.....	322
Yazarlar Hakkında.....	325

TABLolar LİSTESİ

4. BÖLÜM

Tablo 4.1. Spranger (1928) Tarafından Yapılan Değer Sınıflaması	71
Tablo 4.2. Rokeach (1973) Değer Sınıflaması	73
Tablo 4.3. Lickona'nın Temel ve Ahlaki Değer Sınıflaması.....	75
Tablo 4.4. Schwartz'ın Değer Boyutları ve Tanımları	75
Tablo 4.5. Refshauge'ye Göre Çekirdek Değerler	79
Tablo 4.6. Akbaş'ın Değer Sınıflandırması	79
Tablo 4.7. Yenilenen Müfredatlarda Kök Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar	82
Tablo 4.8. 2005-2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Değerleri.....	83

7. BÖLÜM

Tablo 7.1. Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar	145

10. BÖLÜM

Tablo 10.1. Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları ve Alt Temaları	213
Tablo 10.2. Bin Yıl Bildirgesi Temel Değerleri.....	216
Tablo 10.3. Kök Değerler	220

ŞEKİLLER LİSTESİ

2. BÖLÜM

Şekil 2.1. Karakter Eğitimi Süreci.....	30

5. BÖLÜM

Şekil 5.1. Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri.....	94
Şekil 5.2. Küreselleşmenin Dine Etkisi ve Bazı Olası Sonuçları	100

10. BÖLÜM

Şekil 10.1. Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Hedefler.....	214

13. BÖLÜM

Şekil 13.1. Karakter ve Değer Eğitiminde On Temel İlke.....	304
Şekil 13.2. Karakter ve Değer Eğitiminde Öğretmenin Rol/Model Özellikleri.....	310
Şekil 13.3. Karakter ve Değer Eğitiminde Öğretmenin Dikkat Edeceği Hususlar...316	

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Doç. Dr. Fatih ÇINAR
Süleyman Demirel Üniversitesi

Bölüm İçeriği

1. Ahlak
2. Değer
3. Erdem/Fazilet
4. Kişilik/ Şahsiyet
 - 4.1. Karakter
 - 4.2. Mizaç/Huy
 - 4.3. Benlik
5. Özet
6. Değerlendirme Soruları
7. Kaynakça

1. Ahlak

Arapça bir kelime olan Ahlâk, “seciye, tabiat, huy” anlamlarına gelen hulk veya huluk kelimesinin çoğuludur. Arapça sözlüklerde insanın fiziki yönü için halk, ruhani yapısı için de hulk kelimesi kullanılmaktadır. İslami literatürde ahlak, iyi veya kötü huyları, fazilet veya reziletleri ifade etmek için kullanılmış ve ahlâk, “*tutum ve davranışların kaynağı mahiyetindeki ruhî ve mânevî melekeleri, insanın ruhî kemalini sağlamaya yönelik bilgi ve düşünce alanını*” şeklinde ifade edilmiştir (Çağrı, 2019).

Bir arada yaşama ve toplumun kendi devamlılığını koruma ihtiyacı, ahlakın bireysel boyutunun yanında toplumsal yönünü ortaya çıkarmış ve bireylerin toplum içinde kendini konumlandırmasında etkili olmuştur. Bu uyum sürecinde bireyler, doğru ve yanlış olan üzerinde uzlaşmış ve bireylerin sağlıklı bir şekilde bir arada yaşayabilmelerine hedefleyen ilke ve kurallar geliştirmişlerdir. Böylece toplumun ve bireyin mutluluğuna katkı sağlayan ahlaki davranışlar ortaya çıkmıştır. Buna göre ahlak, toplumsallaşmanın bir gereği ve ürünüdür. Çünkü bireylerin hayatlarını, ilişkilerini düzenlemeyi hedefleyen kaideler bütünü olarak ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle ahlakı, bireysel ve toplumsal mutluluğu ve bu sürecin devamlılığını amaçlayan değerler organizasyonu olarak tanımlayabiliriz. Literatürde ahlak ile ilgili tanımlara incelendiğinde ahlakın toplumsal boyutunu önceleyen tanımlara daha çok yer verildiği; ahlakın ilişkili olduğu kavramlar, ahlakın kaynağı, ahlakı konu edinen bilim dalları çerçevesince tanımlar yapıldığı görülmüştür. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

Ahlâk, bireylerin davranışlarını ve birbirleriyle olan ilişkilerini düzene sokmak, bireysel ve toplumsal refahı ve mutluluğu sağlamak amacıyla toplum tarafından benimsenmiş/geliştirilmiş ve toplumu oluşturan bireylerin uymak zorunda olduğu standart, kural, ilke ve değerler bütünüdür (TDK, 2019; Cevizci, 2015: 16; Bakırcıoğlu, 2012: 10). Ahlakın bireyin ve toplumun diğerlerinin davranışlarını yargılamada (olumlu/olumsuz) kullandığı ölçütler bütünüdür (Bakırcıoğlu, 2012: 10). Bu süreçte ilgili davranışların toplum tarafından kabul edilebilir olup/olmadığını gösteren davranış standartlarından ahlak kast edilmektedir (Budak, 2003: 22).

Ahlak belli bir dönemde insan topluluğunca ortaya konulan, toplumlara ve çağlara göre kapsamı ve içeriği değişebilen, bir kişi veya insan öbeğince benimsenen törel davranış kurallarının toplamı, ahlaksal değerler alanı, ahlakla ilgili görüşler dizgesi, ahlaksal eylemlere ilişkin sorunları inceleyen felsefe öğretileri şeklinde de tanımlanmaktadır (Akarsu, 1998: 18).

“Ahlak, mutlak olarak iyi olduğu düşünülen, belirli yaşam felsefesinden kaynaklanan davranış kuralları veya insanın hayatını devam ettirirken benimsediği

ilkeler bütünüdür. Bir kimsenin iyi niteliklerim ya da kişiliğini ifade eden tutum ve davranışların bütünü veya insanın iyi ya da kötü olarak nitelendirilmesine yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar bütünüdür, insanın bir amaca yönelik olarak kendi arzusu ile iyi davranışlarda bulunup kötülükten uzak olmasıdır. İnsan topluluklarınca zamanla benimsenen, bireylerin birbiriyle ve diğer insanlarla ilişkilerini düzenleyen kurallar ilkeler ve inançlar bütünüdür (Ekşi &Katılmış, 2016: 2).

Ahlak ve etik birbirine karıştırılan fakat birbirinden farklılık gösteren iki farklı kavramdır. Ahlak töreleşmiş, gelenekleşmiş doğru ve yanlışın yaşandığı yaşam biçimi iken etik bu pratiğin teorik altyapısıdır. Buna göre ahlak etiğin uygulaması, sosyal hayattaki pratik karşılığıdır. Bu nedenle ahlaki ilkelerden, etik davranış yerine de ahlaki davranış tarzından söz etmek doğru bir yaklaşım olacaktır. “etik kişinin belli bir durumda ifade etmek istediği değerler ile ilgili iken ahlak, bireyin bu değerleri gerçekleştirme ve hayata geçirme tarzına karşılık gelmektedir. Ahlak kapsam açısından daha yerel iken etik daha evrensel bir özellik arz etmektedir. Ahlak olmadan etik içeriksiz, etik olmadan da ahlak da yönsüz kalacaktır (Cevizci, 2015: 16). Kısaca ahlak bir davranış veya sonuçları hakkındaki (doğru/yanlış) hüküm/niteleme; etik ise o davranışın değerlendirilmesinde başvurulan standartlar olarak ele alınabilir. İkisinin de ortak noktası karakterdir

Ahlak bir bilim dalı olmakla birlikte hakikati araştıran felsefede bir konu alanı olarak kendine yer bulmuştur. Felsefe açısından ahlak, nazari ve ameli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ameli bakış açısında sadece birey değil birey ile birlikte toplum da ön plandadır. Buna göre bireyin davranışlarına yön veren değer yargıları vardır ve bunlar, bireyin nasıl ve neye göre davranması gerektiğini belirleyici unsurlardır. Bireyin sorumluluklarının ön planda olduğu bu disiplinde sadece bireyin değil toplumun da mutluluğu gözetilmektedir. Nazari ahlakta ise bireylerin nasıl davranması gerektiğini ortaya koyan değer yargıları ortaya konmaz aksine var olan ahlaki yargıların nasıl ortaya çıktığı; anlam ve gayesi üzerinde durulmaktadır.

İslam felsefesinde ahlâk ile ilgili konular, “felsefî ahlâk” başlığı altında ele alınmıştır. İslam filozoflarının ahlâk ile ilgili tasnif ve tanımlarında da eski Yunan filozoflarının ahlâk ile ilgili görüşleri ve temeli Kur’an ve Sünnet’e dayalı İslam ahlâkı anlayışı etkili olmuştur. Buna göre Ahlâk, “nefiste yerleşik olan yatkinlikler” şeklinde tanımlanmıştır. Bu yatkinliklere bağlı olarak “fiiller, nefisten herhangi bir fikrî ve iradî güçlüğü hâcet kalmaksızın sâdir olmaktadır. Yatkinliklerin iyi veya kötü olması, nefisten “faziletler” veya “reziletler” doğmasında etkili olmaktadır. Onlara göre ahlâkın temel görevi “*nefis hakkında bilgiler vermek ve nefsi kendisinden faziletli fiiller sâdir olacak şekilde terbiye etmektir.*” İslam filozofları ahlâkın hem nazari hem de ameli (eğitim) yönü ile ilgilenmişlerdir. Ameli yönün (hikmetin) üç

ana knus vardır. Bunlar: bireyin nasıl kemale erişeceği (ahlak); aile içinde ahlak (tedbirü'l-menâzil) ve ahlaklı ve erdemli şekilde yönetim (Siyâsetü'l-müdün). İslam felsefesinde “ahlâk nedir?” sorusundan önce “insan nedir?” sorusuna cevap verilmesi istenir. Bu soru insanın ne olduğu, nerden geldiği nereye gideceği sorularını içerir. İnsan bu soruları cevapladığında *nelerin değerli olduğu, nelere değer vereceğini* keşfeder ve bu “ahlâkî değer nazariyesi”ne; buna bağlı olarak *neleri yapması gerektiğine* karar verdiğinde “ahlâkî mükellefiyet nazariyesi”ne götürür. Yani insanın neyin iyi olduğuna karar vermesi fillerinin de o gayeye yönelik hareket etmesine sebep olur. (Aydın, 2019).

İslam felsefesinde ahlâkın sistemli bir hale dönüştürülmesinde Fârâbî'nin katkısı oldukça fazladır. Farabi, felsefe ile dinin görüşlerini birleştirmiş, psikolojiyi ahlâka, ahlâkî siyasete ve siyaseti de metafiziğe tutarlı bir şekilde bağlamıştır. Ancak ahlâk felsefesi deyince akla gelen ilk eser, İbn Miskeveyh'in Tehzîbü'l-ahlâk adlı eseridir. Bu eser kendisinden sonra gelen filozofların ahlak ile ilgili görüşlerinde mihenk taşı olmuştur. Eserin en önemli özelliği, yazarın Fârâbî ile birlikte başlamış ve yaygınlaşmış ittisâle dayalı ahlak anlayışı yerine tecrübî ve Aristocu bir bakış açısına dayanan ahlak anlayışını ortaya koymuş olmasıdır (Aydın, 2019).

“İnsanın sosyalleşmesi çok karmaşık bir süreçtir. İnsan, etrafında bulunanların, her gün karşılaştığı sayısız olayların ve kişilerin, içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve sosyokültürel koşulların, gelenek ve yasaların, fiziksel çevrenin ve saymakla bitmeyen daha pek çok etkenin etkisindedir. Bu etkenlerin karmaşık etkileşimi sonunda insan bir kişi olarak belirir. Bu etkenlerin oluşturduğu karmaşık bütün hiç bir zaman iki ayrı insan için tıpatıp aynı olamayacağından, hiç bir kimse bir diğersinin tıpatıp aynısı olmayacaktır” (Güngör, 1997: 17). Fakat ahlak, neyin iyi neyin kötü olduğu konusunda bireyleri ortak bir paydada birleştirdiği için ayrı karaktere sahip bireylerin bulunduğu bir toplum olsa da onaylanmış bu ilkeler, toplumsal refah, huzur ve birlikteliğin artmasına katkı sağlayacaktır.

Bireyler içinde buldukları toplumda “iyi ahlak” kaideleri oluşturur, zaman içerisinde bunları değiştirir ve kendinden sonra gelen kuşaklara bu kaideleri öğretmeye çalışır. Bu süreçte birey, hem öğrenen hem de öğretici rolündedir. Dolayısıyla ahlak, bir eğitim işidir ve en çok eğitim ile ilişkilidir. Bu nedenle eğitim sistemleri/politikaları bireylerin ahlaki gelişimlerini destekleyecek şekilde planlanmalıdır.

2. Değer

Bireyin eylemlerinin arka planında muhakkak bir ‘değer’ veya ‘değer kümesi’ bulunmaktadır. ‘Değer’den yoksun bir insan eylemi bulmak mümkün değildir.